

SAU PAČIAM

I KNYGA

1. Iš senelio Vero¹ [aš mokiausi] gerumo ir susitvarkymo.
2. Iš gerą vardą bei atminimą palikusio tėvo² – kuklumo ir vyriškumo.
3. Iš savo motinos³ – pamaldumo ir dosnumo, susilaikymo ne tik nuo blogų darbų, bet ir nuo blogų minčių. Iš jos taip pat [perėmiau polinkį] į paprastą gyvenimo būdą, kuriam svetima bet kokia prabanga.
4. Savo proseneliui⁴ [aš dėkingas už tai], kad nelankiau viešosios mokyklos, bet turėjau gerus mokytojus namie. Iš jo išmokau nieko negailėti siekdamas žinių.
5. Mano auklėtojas⁵ mokė mane cirke nebūti nei už žaliuosius, nei už mėlynuosius⁶, o gladiatorių kautynėse – nei už palmularijus, nei už skutarijus⁷. Iš jo mokiausi ištvermės, sugebėjimo tenkintis mažu, viską daryti pats, nesikišti ne į savo reikalus ir nesiklausyti šmeižtų.
6. Iš Diogneto⁸ išmokau neužsiiminėti niekais, netikėti tuo, ką kalba burtininkai bei magai apie piktųjų dvasių užkeikimus, išvayumus ir t. t. Jo dėka aš nesizaviu putpelių auginimu⁹ ir panašiais niekais. Jis išmokė mane nevaržyti [kitų] atvirumo ir suartino su filosofija. Jo patariamasis, pirmiausia klausiau Bakchėjo, paskui Tandasido ir Markiano¹⁰, dar vaikystėje rašiau dialogus, pamėgau graikišką gyvenimo būdą, paprastą guolį, užklotą žvėrių kailiais.
7. Rustikas¹¹ mane įtikino, kad turiu gerinti ir tobulinti savo būdą. Jam esu dėkingas už tai, kad nesileidau į sofistiką, nekūriau tuščių teorijų, nesakiau pamokomų kalbų, nebandžiau dėtis išmanančiu arba kilniu žmogumi, už tai, kad atsisakiau retorikos, poetikos ir gražbylystės, kad nustojau namuose vilkėti stolą¹² ir apskritai mečiau visa, [kas lepina kūną ir sielą]. Iš jo išmokau rašyti paprastus laiškus, tokius, kokius jis rašė iš Sinuesos¹³ mano motinai. Išmokau ramiai ir nuolaidžiai elgtis su žmonėmis, kurie mane įžeidė ar supykė, jeigu tik jie patys panorėdavo taikytis. Iš jo išmokau knygas skaityti atidžiai, nesitenkindamas paviršutinišku susipažinimu, ir nepasitikėti iškart visokiomis šnekomis. Pagaliau jam esu dėkingas už tai, kad susipažinau su Epikteto¹⁴ samprotavimais iš knygų, kurias jis man davė.
8. Apolonijas¹⁵ ugdė mano savarankiškumą ir ryžtingumą. Jis išmokė mane nepaisyti nieko, išskyrus protą. Išmokė išsaugoti pusiausvyrą ištikus didžiausioms nelaimėms, netekus kūdikio, sunkiai

¹ Senelis Markas Anijus Veras (Marcus Annius Verus) – Romos senatorius, po tėvo mirties (130 m. po Kr.) įsūnijęs Marką Aurelijų.

² Marko Aurelijaus tėvas, taip pat Markas Anijus Veras, buvo Romos pretorius.

³ Marko Aurelijaus motina Domicija Liucila (Domitia Lucilla) buvo Romos senatoriaus Publijaus Kalvizijaus Tulo (Publius Calvisius Tullus) sesuo.

⁴ Marko Aurelijaus prosenelis Liucijus Katilijus Severas (Lucius Catilius Severus) valdant imperatoriui Hadrianui buvo Romos konsulas bei ėjo kitas aukštas pareigas.

⁵ Nežinomas asmuo.

⁶ Žalieji ir mėlynieji – raitelių lenktynių dalyvių pavadinimai pagal drabužių spalvą.

⁷ Palmularijai ir skutarijai – gladiatorių grupės pagal ginklų rūšis: „pailgaskykdžiai“ ir „apskritaskykdžiai“.

⁸ Diognetas – dailininkas, Marko Aurelijaus namų mokytojas.

⁹ Populiarus tuo metu užsiėmimas. Būdavo rengiamos putpelių peštynės.

¹⁰ Bakchėjas – Platono filosofijos šalininkas; Tandasidas ir Markianas – nežinomi asmenys.

¹¹ Kvintas Junijus Rustikas (Quintus Iunius Rusticus) – filosofas stoikas, Marko Aurelijaus mokytojas.

¹² Stola – iškilmingas prabangus viršutinis drabužis.

¹³ Sinuesa – miestas Lacijoje netoli Kampanijos.

¹⁴ Epiktetas (apie 50–apie 130 m.) – romėnų filosofas stoikas.

¹⁵ Apolonijas – filosofas stoikas, Marko Aurelijaus mokytojas.

susirgus. Jis buvo man gyvas pavyzdys, kad žmogus gali būti kartu ir tvirtas, ir nuolaidus. Mokydamas jis buvo nepaprastai kantrus; savo patirtį ir sugebėjimą išaiškinti kokias nors tiesas jis laikė nereikšmingu dalyku. Apolonijas išmokė mane priimti vadinamąsias geradarystes iš draugų per daug nepažeminant savęs dėkingumu už jas ir kartu neparodant visiško abejingumo.

9. Iš Seksto¹⁶ aš išmokau būti palankus kitiems. Jo namai buvo tėviškai valdomų namų pavyzdys. Jis puikiai suprato, kaip reikia gyventi pagal prigimtį. Jo paprastumas derinosi su orumu. Jis jautriai įspėdavo draugų norus, buvo kantrus nemokšoms ir žmonėms, kurie kalbėjo negalvodami. Jis taip sugebėjo su visais sutarti, kad bendrauti su juo buvo maloniau už bet kokį pataikavimą, ir kartu visiems kėlė pagarbą. Jis mokėjo lengvai rasti ir pritaikyti gyvenimui būtinas taisykles. Niekada jie neparodydavo nei pykčio, nei kitokių jausmų, tačiau, būdamas toks bešališkas, jis sugebėjo būti jautrus. Jo šlovė buvo didelė, bet neįkyri; jis nesigyre savo mokytumu.

10. Iš gramatiko Aleksandro¹⁷ aš išmokau nepriekaištauti. Jis niekada nebarė tų, kurie pavartojo netikusį ar neskambų žodį arba padarė kitą klaidą, tik pasakydavo tą patį teisingai atsakydamas, patvirtindamas ar prieštaraudamas dėl paties dalyko, o ne dėl žodžio, arba kaip nors kitaip primindavo, kaip dera sakyti.

11. Iš Frontono¹⁸ aš sužinojau, kas yra šmeižtas, klasta ir veidmainystė, būdingi tiranijai, ir kokie beširdžiai yra tie mūsų vadinamieji patricijai.

12. Iš platoniko Aleksandro¹⁹ aš išmokau nesakyti ir nerašyti, kad esu užsiėmęs, išskyrus butinę reikalą, ir neatsakyti padėti artimiesiems, teisindamasis neatidėliotinais darbais.

13. Iš Katulo²⁰ aš išmokau atsižvelgti į draugo priekaištus, net jeigu jie neteisingi, ir stengtis atgaivinti ankstesnius santykius, o apie savo mokytojus kalbėti taip karštai ir giriamai, kaip kalbama atsiminimuose apie Domicijų ir Atėnodotą²¹, taip pat nuoširdžiai mylėti savo vaikus.

14. Iš brolio Severo²² išmokau mylėti artimuosius, tiesą ir teisingumą. Jo dėka aš pažinau Trasėją, Helvidijų, Katoną, Dioną ir Brutą²³ ir įgijau supratimą apie valstybę, kurios įstatymai visiems vienodi ir kuri valdoma visų piliečių lygybės pagrindu, apie valstybę, kuri labiau už viską vertina savo pavaldinių laisvę. Iš jo aš išmokau visados gerbti filosofiją, būti kilnus ir dosnus, puoselėti gerą viltį ir pasitikėti draugų rodoma meile. Tačiau jis neslėpė ir savo nepasitenkinimo jais, nevertė jų spėlioti, ko jis nori iš jų ir ko nenori, – visiems, tai buvo aišku.

[...]

II KNYGA

[...]

7. Kodėl tave traukia pašaliniai dalykai? Surask laiko išmokti ką nors gera ir liaukis klaidžiojęs. Saugokis ir kitokių paklydimų. Bepročiai tie, kurie visą gyvenimą nugyvena paskendę darbuose, neturėdami svarbiausio tikslo, į kurį nukreiptų visus savo siekimus ir sumanymus.

¹⁶ Sekstas – filosofas iš Chaironėjos, Plutarcho anūkas.

¹⁷ Aleksandras – graikų kalbos ir literatūros mokytojas iš Frigijos.

¹⁸ Markas Kornelijus Frontonas (Marcus Cornelius Fronto, apie 100–166 m.) – žymus Romos oratorius ir rašytojas, Marko Aurelijaus mokytojas.

¹⁹ Platonikas Aleksandras – Teofrasto liudijimu, Marko Aurelijaus sekretorius.

²⁰ Katulas (Cina Catullus) – filosofas stoikas, Marko Aurelijaus mokytojas.

²¹ Domicijus – nežinomas asmuo; Atėnodotas – Frontono mokytojas.

²² Klaudijus Severas (Claudius Severus) – peripatetikas, romėnų konsulas, Marko Aurelijaus žento tėvas.

²³ Publijus Petas Trazėja (Publius Paetus Thrasea) – respublikos šalininkas, imperatoriaus Nerono priverstas nusižudyti; Gajus Helvidijus (Caius Helvidius Priscus) – respublikos šalininkas, imperatoriaus Vespasiano nuteistas mirti; Markas Porcijus Katonas Jaunesnysis (Marcus Portius Cato Minor, 95–46 m. pr. Kr.) – atkaklus respublikos šalininkas, nusižudęs pralaimėjus Pompėjui; Dionas Prusietis (40–115 m.) – kinikų ir stoikų filosofijos šalininkas, minimas Plutarcho „Paralelinėse biografijose“; Markas Junijus Brutus (Marcus Iunius Brutus, 85–42 m.) – respublikos šalininkas, dalyvavęs pasikėsinime prieš Cezarį ir baigęs gyvenimą savižudybe.

[...]

11. Reikia taip elgtis, kalbėti ir galvoti, tarsi turėtum tuoj pat pasitraukti iš gyvenimo. Juk išeiti iš žmonių pasaulio, jeigu tikrai yra dievai, visai nebaisu: jie nepadarys tau nieko bloga. O jeigu dievų nėra arba jiems nerūpi žmonių reikalai, tai kam gyventi pasaulyje, kuriame nėra nei dievų, nei apvaizdos? Tačiau dievai tikrai yra ir rūpinasi žmonių reikalais. Jie davė žmogui viską, kad jis išvengtų tikrų nelaimių. Jeigu yra dar kitokių blogybių, tai dievai iš anksto numatė, kaip žmogui nuo jų apsisaugoti. Kaip gali padaryti žmogaus gyvenimą blogesnį tai, kas nepadaro blogesnio paties žmogaus? Taigi visumos prigimtis negalėjo apsirikti dėl nežinojimo arba dėl to, kad, nors ir žinodama, būtų neįstengusi apsaugoti [nuo blogio] arba jį ištaisyti. Tai, kad gėris ir blogis tenka geriems ir blogiems žmonėms be jokio skirtumo, nėra jos klaida, atsiradusi dėl negalėjimo ar nesugebėjimo. Mirtis ir gyvenimas, šlovė ir nešlovė, kentėjimas ir malonumas, turtas ir neturtas – visa tai lemta ir geriems, ir blogiems žmonėms; savaimė tai nėra nei puiku, nei gėdinga, todėl negali būti nei gėris, nei blogis.

12. Kaip greitai viskas išnyksta – patys daiktai pasaulyje ir atmintis apie juos laike. Tokie yra visi jutimais suvokiami dalykai, o labiausiai tai, kas gundo mus malonumais, baugina kančiomis, žada šlovę. Kaip visa tai menka, niekinga, žema, laikina ir negyva – štai apie ką turi mąstyti mūsų proto galia. Kas yra tie, kurių kalbos ir nuomonės sukuria šlovę? Kas yra mirtis? Jeigu imsime ją pačią, atmetę visa, kas apie ją pramanyta, tai pamatysime, kad ji yra ne kas kita kaip prigimties dalykas. Vaikiška bijoti to, kas yra prigimties dalykas. O mirtis ne tik yra prigimties dalykas, bet ir naudinga jai. [Pagalvok ir apie tai], kaip ir kokia savo dalimi žmogus prisiliečia prie dievo, ir kokia tada yra tos žmogaus dalies būseną.

13. Nėra nieko labiau verto pasigailėjimo už žmogų, kuris išmaišo viską aplinkui, skverbiasi, kaip sako [poetas], į žemės gelmes²⁴, bando įspėti, kas dedasi jo artimųjų sielose, ir nesupranta, kad jam pakanka rūpintis jame pačiame glūdinčia dievybe (*δαίμων*) ir nuoširdžiai jai tarnauti. O tarnauti jai – vadinasi, pažaboti aistras, nepasiduoti tuštybei, būti patenkintam dievų ir žmonių darbais. Tai, kas sukurta dievų, mes garbiname dėl jų kilnumo; o tai, ką gauname iš žmonių, turime mylėti dėl artimumo jiems. Kartais jie kelia pasigailėjimą, nes nepažįsta gėrio ir blogio. Tai ne mažesnė nelaimė, kaip nesugebėjimas atskirti balta nuo juoda.

14. Net jeigu tu gyventum tris tūkstančius metų arba dešimt tūkstančių kartų ilgiau atmink, kad niekas nepraranda kito gyvenimo, o tik tą, kurį dabar gyvena, ir kad niekas negyvena kito gyvenimo, o tik tą, kurį praranda. Taigi ilgiausias gyvenimas niekuo nesiskiria nuo trumpiausio, nes dabartis visų yra vienoda ir vienoda tai, kas prarandama. Tai, ko netenkame, yra tik akimirka. Juk negalima prarasti to, kas jau praėjo, arba to, kas dar bus. Kaip galima atimti iš žmogaus tai, ko jis neturi? Todėl atmink du dalykus: pirma, kad viskas nuo amžių vyksta vienodai ir nuolat kartojasi, todėl nėra jokio skirtumo, ar stebėsi tą patį šimtą metų, ar du šimtus, ar visą amžinybę. Antra, kad ir tas, kuris miršta jaunas, ir tas, kuris sulaukia gilios senatvės, praranda tą patį. Jie netenka tik dabarties, nes žmogus turi tik dabartį, o to, ko jis neturi, negali ir prarasti.

15. Viskas, yra tik mūsų įsitikinimas (*ύπόληψις*). Tai akivaizdi tiesa, kurią pasakė kinikas Monimas²⁵. Akivaizdi ir šio posakio nauda, jeigu žmogus sugebėtų išgauti naudos iš to, kas teisinga.

16. Didžiausią gėdą žmogaus siela užsitraukia tada, kai tampa tarsi kokiu augliu arba skauduliu pasaulyje. Būti nepatenkintam tuo, kas vyksta, – vadinasi, nutolti nuo prigimties, kurios dalį turi visų kitų dalykų prigimtys. Toliau, ji užsitraukia gėdą, kai nusigręžia nuo kokio nors žmogaus arba stoja prieš jį, ketindama jam pakenkti; tokios yra visų pykstančių žmonių sielos. Trečia, žmogaus siela užsitraukia gėdą, kai pasiduoda malonumams arba sielvartui. Ketvirta, kai ji veidmainiauja arba kalba ir daro ką nors apsimesdama ir nenuoširdžiai. Penkta, jeigu ji imasi kokio nors darbo arba ko nors siekia, neturėdama aiškaus tikslo, ir daro tai tuščiai ir neapgalvotai; juk net ir menkiausi dalykai turi būti daromi atsižvelgiant į tikslą. O protingų būtybių tikslas yra paklusti seniausios valstybės ir

²⁴ Senovės graikų poeto Pindaro (522 ar 518–446 m. pr. Kr.) žodžiai, kuriuos cituoja Platonas „Teaitete“ (173 e).

²⁵ Monimas Sirakūzietis (IV a. pr. Kr.) – Diogeno mokinys.

santvarkos²⁶ nurodymams ir įstatymams.

17. Žmogaus gyvenimo laikas – tik akimirka, jo esmė – nuolatinis tekėjimas, pojūčiai – migloti, viso kūno sandara – pasmerkta suirti, siela – klaidžiojanti, likimas – neįžvelgiamas, šlovė – nepastovi. Trumpai sakant, visa, kas priklauso kūnui, yra kaip tekanti upė, o tai, kas priklauso sielai, yra sapnas ir migla. Mūsų gyvenimas – tai kova ir klaidžiojimas svetimame krašte, pomirtinė šlovė – užmarštis. Tai kas gi gali vadovauti žmogui? Tik viena – filosofija. Ji moko saugoti mumyse glūdinčią dievybę sveiką ir nepažeistą, siekti, kad ji būtų stipresnė už malonumus ir sielvartus, nieko nedarytų lengvabūdiškai, neveidmainiautų ir nemeluotų, nežiūrėtų, ką kiti žmonės daro ar nedaro, kad visa, kas atsitinka ir yra likimo skirta, laikytų kilus iš ten, iš kur ir ji pati atsirado, o svarbiausia – kad lauktų mirties gerai nusiteikusi, suprasdama, jog mirtis yra ne kas kita, kaip tų dalelių, iš kurių susideda kiekviena gyva būtybė, suirimas. Juk jeigu pačioms dalelėms visai nebaisus jų nuolatinis virtimas vienu kitomis, tai kodėl turėtume bijoti visų dalelių pasikeitimo ir suirimo? Juk šitai atitinka prigimtį, o tai, kas atitinka prigimtį, negali būti bloga.

III KNYGA

[...]

4. Neeikvok tau likusio gyvenimo galvojimui apie kitų reikalus, nebent jie teikia kokią nors visuomeninę naudą. Jeigu imsi galvoti apie tai, kas ką ir kodėl daro, kas ką sako, ką mano, kuo yra užsiėmęs ir panašiai, – visa tai atitrauks tave nuo rūpinimosi savo paties vadovaujančiuoju pradū. Taigi išmesk iš savo minčių tai, kas nereikalinga ir neprasminga, o labiausiai saugokis perdėto stropumo ir pykčio. Reikia mokytis galvoti tik apie tokius dalykus, kad, kam nors staiga paklausus: „Apie ką tu dabar galvoji?“, laisvai ir nedelsdamas galėtum atsakyti: „Apie tai arba apie šitai.“ Tada iš karto būtų aišku, kad visos tavo mintys yra paprastos ir kilnios, tinkamos visuomeninei būtybei, kuri negalvoja apie juslinius džiaugsmus ir malonumus, kuriai svetimas pavydas, pyktis, įtarinėjimas ir kiti panašūs dalykai, dėl kurių parausi, jei teks prisipažinti juos turėjus mintyse. Žmogus, neatidedantis ateičiai siekimo būti tarp geriausiųjų, yra kaip žynys arba dievų pagalbininkas, bendraujantis su jame glūdinčia dievybe, kuri padaro iš jo žmogų, nesuteptą aistrų, nepalaužiamą sunkumų, nepalietą jokių šmeižtų, nelinkusį į jokiais blogybes, drąsų kovotoją didžiausioje kovoje, turintį įveikti visas aistras, giliai teisingą, nuoširdžiai priimančią iš visumos prigimties tai, kas įvyksta ir ką skiria likimas. Toks žmogus retai, tik esant dideliui reikalui ir visuomenės labui, galvoja apie tai, ką kalba, daro ar ketina daryti kitas žmogus. Jis užsiėmęs tik savo paties reikalais, nuolatos galvoja tik apie tai, kas jam skirta visumos. Jis stengiasi viską padaryti gražiai ir tiki, kad jo lemtis yra gera. Juk kiekvienam iš mūsų skirtas likimas yra susijęs su visumos likimu ir mus su juo riša. Jis prisimena, kad visos protingos būtybės yra jam giminiškos ir kad rūpintis kitais žmonėmis būdinga žmogaus prigimčiai, tačiau [supranta], kad reikia siekti ne visų žmonių pritarimo, bet tik tų, kurie gyvena pagal prigimtį. Jis nuolatos turi galvoje, kokie yra tie, kurie negyvena pagal prigimtį – ir namuose, ir už jų, dieną ir naktį, – ir su kokiais žmonėmis jie bendrauja. Jis nesiekia tokių žmonių pagyrimo, juo labiau kad jie patys yra savimi nepatenkinti.

5. Nieko nedaryk prieš savo valią arba nežiūrėdamas visuomenės naudos, neapgalvojęs ar nenusprendęs; tegu tavo mintis būna paprasta, nepuošni; nebūk nei labai plepus, nei devyndarbis. Tegu tavyje glūdinti dievybė vadovauja vyriškai, subrendusiai, visuomenės reikalais besirūpinančiai būtybei – romėnui ir valdovui, kuris yra pasiruošęs tuoj pat, gavęs ženklą, pasitraukti iš gyvenimo be priesaikų ir be liudininkų. Be to, būk visada gerai nusiteikęs, išsiversk be kitų pagalbos ir nesiek ramybės, kurią suteikia kiti. Reikia pačiam būti tiesiam, o ne laukti, kad kiti tave prilaukytų.

6. Jeigu surasi žmogaus gyvenime ką nors geresnio už teisingumą, tiesą, nuosaikumą, vyriškumą, žodžiu, ką nors geresnio už pasitenkinimą, kurį patiria tavo siela, kai ji įgalina tave elgtis protingai ir

²⁶ Pasaulio sandara prilyginama valstybės struktūrai.

susitaikyti su tuo, kas tau skirta, kai neturi pasirinkimo, – jeigu, sakau, pamatysi ką nors geresnio, tai veržkis prie to iš visos širdies ir naudokis surastuoju gėriu. O jeigu tau niekas neatrodo geresnis už tavį glūdinčią dievybę, kuri valdo savo troškimus, tiria savo mintis, kuri išsivadavo, kaip sako Sokratas, iš aistrų nelaisvės, kuri klausosi dievų ir rūpinasi žmonėmis, – jeigu visa kita tau atrodo menčiau ir niekingiau, palyginti su ja, tai neįsileisk nieko kito, nes, kartą pasidavęs ir pasukęs į šalį, tu nebegalėsi su ankstesniu susikaupimu rūpintis savo paties gėriu. Gėriui, kurį teikia protas ir visuomeninė veikla, negalima priešinti ko nors kitos rūšies – pavyzdžiui, žmonių pagyrimo, valdžios, turtų, mėgavimosi malonumais. Visi tie dalykai, jeigu jiems nors truputį pasiduosi, tuoj pat užvaldys tave ir nusineš tolyn. O tu, sakau, nuoširdžiai ir laisvai pasirink tai, kas geriau, ir to laikykis. „Geriau tai, kas naudinga.“ Taigi saugok tai, kas naudinga tau kaip protingai būtybei, o to, kas naudinga tau kaip gyvuliui, atsisakyk ir išsaugok aiškų protą; rūpinkis tik tuo, kad tavo sprendimas būtų tikrai teisingas.

7. Nemanyk, kad tau naudinga tai, kas privers tave sulaužyti duotą žodį, prarasti garbę, ko nors neapkęsti, įtarinėti, prakeikti, veidmainiauti, užsigeisti ko nors, ką reikėtų slėpti už sienų ir uždangų. Juk tas, kuris labiau už viską vertina savo protą, dievybę ir jos dorybių garbinimą, tas nevaicina tragedijų, nedejuoja, neieško nei vienvėsių, nei minios prieglobsčio. O svarbiausia, tas gyvena nieko nesivaikydamas ir nieko nevengdamas. Jis visiškai nesirūpina, ar jo sielai dar ilgai lemta išbūti kūne, ar trumpai. O kai jau reikia numirti, jis pasitraukia lengva širdimi, tarsi atlikdamas kokį nors kitą darbą, kurį galima padaryti kukliai ir gražiai. Visą gyvenimą jis rūpinasi tik vienu dalyku – išsaugoti savo sielą vertą protingos visuomeninės būtybės.

8. Doro ir tyro žmogaus sieloje nerasi nei sugedimo, nei bjaurasties. Ir lemtis neužklups jo neužbaigusio gyvenimo, kaip apie aktorių kartais sakoma, kad jis nuėjo nuo scenos, nebaigęs vaidinti. Nėra jame nieko vergiško, dirbtinio, jokio priklausymo nuo kitų ar jų šalinimosi, nieko smerktino, ką reikėtų slėpti.

9. Vertink mąstymo galią. Nuo jos priklausoma, kad tavo vadovaujančiajame prade neatsirastų įsitikinimo, kuris neatitiktų prigimties ir protingos būtybės sandaros. Ji įgalina nedaryti skubotų sprendimų, mylėti žmones ir klausyti dievų.

[...]

IV KNYGA

[...]

3. Žmonės ieško vienvėsių, bėga į kaimą, į kalnus, prie jūros; ir tu įpratai užvis labiau geisti šito. Tačiau neprotingi yra tokie norai, juk bet kur ir bet kada panorėjus galima pasitraukti į patį save. Ir niekur žmogui nėra nei ramiau, nei maloniau kaip savo sieloje, ypač jeigu joje yra tai, į ką įsižiūrėjęs žmogus iš karto pasijunta visiškai ramus. Ramybe aš vadinu sielos pusiausvyrą. Taigi kuo dažniau pasišalink į šį prieglobstį ir atsinaujink. Tegu būna trumpos ir esminės tos taisyklės, kurių pakanka išsklaidyti liūdesiui, kad grįžtum susitaikęs su tais dalykais, prie kurių grįžti. Ir kuo tau piktintis? Žmonių sugedimu? Pagalvok dar kartą apie tai, kad protingos būtybės yra sukurtos viena kitai, kad pakantumas yra teisingumo dalis, kad žmonės klysta prieš savo valią ir kad daugybė tų, kurie piktinasi, įtarinėjo, nekentė, varžėsi, galų gale numirė ir pavirto dūlėmis, ir nusiramink. O gal tu nepatenkintas tuo, kas tau skirta visumos? Tada prisimink dvejetainį požiūrį, kad [viską lemia] arba apvaizda, arba atomai, ir tuos teiginius, kuriais įrodoma, kad pasaulis primena valstybę. O gal tave kamuoja kūno negalavimai? Prisimink, kad siela nesusimaišo su lygesniu ar šiurkštesniu kvėpavimu, jeigu tik ji apsiriboja pati savimi ir suvokia savo galią; prisimink visa, ką esi girdėjęs apie sielovartą ir džiaugsmą, ir susitaikyk. O gal tave vilioja šlovė? Pažiūrėk, kaip greitai viskas užmirštama ir kokia neišmatuojama amžinybė tęsiasi prieš mus ir po mūsų; kokia tuščia ta šlovė, kaip nepastovu ir abejotina tai, kas laikoma šlove, ir kokia maža ta erdvė, kuria šlovė apsiriboja. Juk visa Žemė yra tik taškas, ir toks mažytis tas kampelis, kuriame tu gyveni; o kiek čia tokių, kurie tave šlovins, ir kas jie?

Taigi prisimink pagaliau tą savo prieglobstį, į kurį gali pasitraukti, ir, svarbiausia, nesiblaškyk ir nesiplėšyk, bet būk laisvas ir žiūrėk į visus dalykus kaip dera vyrui, žmogui, piliečiui, mirtingai būtybei. Iš tiesų, kuriomis privalai visada vadovautis, ypač turėk galvoje dvi: pirma, kad išoriniai dalykai nepaliečia sielos, bet nejudėdami pasilieka už jos, o visi nerimai kyla vien tik iš vidinio įsitikinimo. Antra, visa, ką tu matai, keičiasi ir nyksta; nuolatos galvok apie tai, kiek pasikeitimų tu jau pats pergyveni. Pasaulis – kitimas, gyvenimas – įsitikinimas.

[...]

12. Reikia visada turėti prieš akis du dalykus: pirma, visada daryti tik tai, ką žmonių labai liepia valdantis ir įsakinėjantis protas; antra, atsisakyti savo nuomonės, jeigu kas nors ją pataisys arba pakeis. Tačiau tas nuomonės pasikeitimas turi atsirasti iš įsitikinimo, jog tai teisinga ir naudinga visuomenei, o ne todėl, kad tai atrodo malonu ar žada šlovę.

13. Ar turi protą? Turiu. Tai kodėl juo nesinaudoji? Juk jeigu jis darys tai, ką jam reikia daryti, tai ko tau dar norėti?

[...]

17. Negyvenk taip, tarsi ketintum gyventi dešimt tūkstančių metų. Neišvengiama lemtis kybo virš galvos. Kol gyveni, kol įmanoma, būk geras.

[...]

V KNYGA

[...]

7. Atėniečių malda: „Atsiųsk lietu, mylimas Dzeuse, atsiųsk lietu atėniečių arimams ir lygumoms.“ Arba iš viso nereikia melstis, arba tik taip – paprastai ir laisvai.

[...]

22. Tai, kas nekenkia valstybei, nekenkia ir atskiram piliečiui. Kiekvieną kartą, kai atrodys, kad tau padaryta skriauda, laikykis tokios taisyklės: jeigu šitai nepakenkė valstybei, nepakenkė ir man. O jeigu šitai pakenkė valstybei, tai reikia ne pykti ant skriaudiko, bet parodyti jam, kur jis padarė klaidą.

[...]

27. Reikia sugyventi su dievais. Sugyvena su dievais tas, kieno siela visada yra patenkinta – tuo, kas jai skirta, daro tai, ką liepia dievybė, kurią kiekvienam iš mūsų davė Dzeusas kaip globėją ir vadovę ir kuri yra jo paties dalis. Ta dievybė – tai kiekvieno iš mūsų supratimas ir protas.

[...]

33. Veikiai pavirsi dulkėmis arba kaulais; liks tik vardas, o gal ir jo neliks; tačiau vardas – tik tuščias garsas, tik aidas. Ir visa, kas gyvenime labiausiai vertinama, yra tuščia, niekinga, menka, panašu į besikandžiojančius šunyčius arba vaikus, kurie ginčijasi, juokiasi ir staiga verkia. Tuo tarpu ištikimybė, sąžinė, teisingumas ir tiesa pakilo

Iš žemės plačiosios aukštyn į Olimpo viršūnę²⁷.

Kas gi tave dar laiko čia, jeigu tai, ką suvokiame jutimais, kinta ir yra nepastovu, patys jutimai – migloti ir lengvai apsigauanantys, sieliūkštė – tik kraujo garai. Net ir turėti gerą vardą tokiame pasaulyje yra tuščias dalykas. Tai kodėl ramiai nelauki pabaigos, kai išnyksi arba virsi kuo nors kitu? O ką daryti, kol ateis tas laikas? Ką gi kita, jeigu ne gerbti ir šlovinti dievus, daryti gera žmonėms, būti pakančiam jiems, bet ir atsiriboti nuo jų. Atmink, kad tai, kas yra už tavo vargano kūno ir dvasios, nėra tavo ir nuo tavęs nepriklauso.

34. Tu galėtum visada gyventi laimingai, jeigu eitum teisingu keliu ir jeigu savo mintis ir darbus nukreiptum teisinga linkme. Yra du dalykai, bendri dievo, žmogaus ir bet kokios protingos būtybės sielai: pirma, jos nepaliečia tai, kas priklauso kitam; antra, teisingai galvoti ir elgtis ji laiko gėriu ir šito

²⁷ Hesiodas. Darbai ir dienos, 199. (J. Dumčiaus vertimas.)

trokšta.

[...]

37. Kad ir kur atsidurčiau, galiu būti laimingas. Laimingas yra tas žmogus, kuris pats susikūrė sau laimingą likimą; o laimingas likimas – tai geri sielos polinkiai, geri troškimai, geri darbai.

VI KNYGA

[...]

14. Dauguma daiktų, kuriais žavisi minia, yra patys paprasčiausi, priklausantys negyvajai arba augalinei gamtai. Tai – akmenys, medžiai, figmedžiai, vynmedžiai, alyvos, šiek tiek labiau išsilavinę žmonės vertina gyvus daiktus, t. y. turinčius sielą, pavyzdžiui, avis arba galvijus. Dar labiau išsilavinę mėgsta daiktus, turinčius protingą sielą, nors ir ne visa apimančią, tačiau gabią įvairiems menams ir patyrusią kituose dalykuose, – trumpai sakant, jie mėgsta turėti daug vergų. Tačiau tas, kuris vertina protingą, visa apimančią ir visuomenišką sielą, niekuo daugiau nesirūpina; jis stengiasi išlaikyti savo sielą protingą ir visuomenišką, pasirengusią padėti artimui siekti to paties.

15. Vieni daiktai skuba atsirasti, kiti – išnykti, o ir to, kas atsirado, tam tikros dalies jau nebėra. Tekėjimas ir keitimasis nuolatos atnaujina pasaulį, kaip nepaliaujama laiko tėkmė nuolatos atnaujina begalinę amžinybę. Ką galima vertinti iš to pro šalį plaukiančių įvykių srauto, kai nė prie vieno iš jų negalima sustoti? Tai tas pat, kaip jeigu kas sumanytų pamilti vieną iš pralekiančių paukščių: akimirka, ir jis jau išnyko iš akių. Kiekvieno žmogaus gyvenimas yra kaip kraujo garavimas arba kvėpavimas oru. Juk tas pat, kas yra vienkartinis oro įkvėpimas ir iškvėpimas – mes visą laiką tai darome, – yra ir pačios kvėpavimo galios, kurią vakar arba užvakar gimdamas gavai, gražinimas ten, iš kur buvai ją gavęs.

[...]

18. Ką tie žmonės daro! Jie nevertina tų, kurie gyvena kartu su jais, o patys be galo stengiasi, kad būtų vertinami ainių, kurių niekada nematė ir nematys. Tai yra tas pat, kaip liūdėti dėl to, kad protėviai tavęs nešlovino.

[...]

21. Jeigu kas nors įrodys ir įtikins mane, kad manau ar elgiuosi neteisingai, mielai pasikeisiu. Aš juk ieškau tiesos, kuri niekam nepakenkė, atvirksčiai, kenkia sau tas, kuris užsispyręs laikosi savo klaidų ir nežinojimo.

[...]

24. Mirtis sulygino Aleksandrą Makedonietį ir jo mulų varovą: arba jie įsiliejo į pasaulio kuriantį protą, arba suiro į atomus.

[...]

29. Gėda, jeigu šiame gyvenime tavo kūnas dar nepavargo, o siela jau pavargo.

30. Žiūrėk, kad netaptum panašus į imperatorių, kad nepersiimtum imperatoriaus dvasia – juk taip atsitinka. Stenkis būti paprastas, geras, doras, garbingas, kuklus, teisingas, dievobaimingas, palankus, malonus, ištvėringai atliekantis savo pareigas. Visomis jėgomis stenkis būti toks, kokį tave norėjo padaryti filosofija. Gerbk dievus, rūpinkis žmonėmis. Gyvenimas trumpas, ir vienintelis žemiškojo gyvenimo vaisius yra dievobaimingas nusiteikimas ir visuomenei naudingi darbai. Visada elkis kaip Antonino mokinys. Būk atkaklus kaip ir jis, protingai atlikdamas savo darbus, visur išliekantis ramus, dievobaimingas, giedros nuotaikos, malonus, niekinantis tuščią šlovę ir siekiantis suvokti dalykų esmę; jis nepalikdavo nė vieno dalyko gerai jo neištyręs ir aiškiai nesupratęs; jis kantriai pakentė tuos, kurie nepelnytai jį įžeidė, ir neatsilygindavo tuo pačiu; jis niekada neskubėjo ir nesiklausė šmeižtų; jis atidžiai tyrinėjo žmonių darbus ir būdą, niekam nepriekaištaudamas, nieko nesibijodamas, nieko neįtarinėdamas ir negudraudamas; jis visada pasitenkindavo kukliais namais, kukliu guoliu, paprastu drabužiu, maistu, patarnavimu; jis buvo darbštus ir kantrus ir, kadangi mažai valgė, galėjo ligi vakaro išbūti toje pačioje vietoje, nepatirdamas netgi poreikio nusilengvinti neįprastu laiku; jis buvo ištikimas

ir pastovus draugams; jis kantriai išklausydavo tuos, kurie prieštaravo jo nuomonei, ir džiaugėsi, jei kas nors pamokydavo jį ko nors geresnio; jis buvo dievobaimingas, bet ne prietaringas; [jeigu būsi toks kaip jis], tai ir tavo sąžinė paskutinę valandą bus tokia pat rami kaip jo.

[...]

39. Prisitaiyk prie tų dalykų, kuriuos tau skyrė likimas; o žmones, su kuriais esi susijęs, mylėk, bet nuoširdžiai.

[...]

44. Jeigu dievai galvojo apie mane ir nusprendė, kas turi man atsitikti, tai jie gerai nusprendė, nes sunku įsivaizduoti dievą, kuris nesugebėtų gerai nuspręsti. Kodėl gi jie turėjo norėti man blogo? Kokia iš to nauda jiems arba visumai, kuria jie labiausiai rūpinasi? O jeigu jie negalvojo apie mane asmeniškai, tai tikrai galvojo apie visą pasaulį, todėl aš turiu džiaugsmingai priimti, kas man skirta, ir būti patenkintas tuo, nes tai susiję su visumos tvarka. Bet jeigu jie iš viso apie nieką negalvojo (tuo neįmanoma patikėti, o jei patikėtume, mes neaukotume jiems aukų, nesimelstume, neprisiektume jais ir nedarytume viso kito, ką kasdien darome, tikėdami, kad dievai yra ir gyvena kartu su mumis) – jeigu, kartoju, jie apie nieką negalvojo, tai aš pats galiu pagalvoti apie save, nes įstengiu suprasti, kas man naudinga. Kiekvienam naudinga gyventi pagal savo paskirtį ir prigimtį; mano prigimtis yra protinga ir visuomeniška.

Mano, kaip Antonino, valstybė ir tėvynė yra Roma, o kaip žmogaus – pasaulis. Taigi man yra gera tik tai, kas naudinga abiem šioms valstybėms.

[...]

53. Įprask įdėmiai išklaudyti kito žodžius ir, kiek gali, įsiskverbk į kalbančiojo sielą.

54. Kas nenaudinga bičių spiečiui, tas nenaudinga ir atskirai bitei.

[...]

VII KNYGA

[...]

3. Tuščias iškilnių pamėgimas, teatro vaidinimai, avių ir galvijų bandos, gladiatorių kautynės, šunims numestas kaulas, duonos trupinėlis, įmestas į žuvų tvenkinį, skruzdėlių triušas ir darbas, išsigandusių pelių lakstymas, lėlės, tampomos už virvučių. Tarp viso šito reikia išlikti gerai nusiteikusiam ir nerodyti paniekos; reikia suprasti, kad kiekvienas žmogus yra vertas tiek, kiek vertas tikslas, kurio jis siekia.

[...]

15. Kad ir ką kas nors darytų ar kalbėtų, aš turiu būti geras. Taip auksas, smaragdas ar purpuras galėtų sau pasakyti: „Kad ir ką kas nors darytų ar kalbėtų, aš turiu būti smaragdas ir išsaugoti savo spalvą.“

[...]

20. Man rūpi tik viena: kad nepadaryčiau ko nors, kas nepritinka žmogaus prigimčiai, arba taip, kaip nepritinka, arba to, kas dabar nepritinka.

[...]

22. Žmogui būdinga mylėti net ir tuos, kurie jį įžeidžia. Tai nesunku pasiekti, jeigu pagalvosi, kad jie yra artimi tau, kad klysta jie dėl nežinojimo ir prieš savo valią, kad netrukus ir tu, ir jie numirsite ir, svarbiausia, kad jie tau nepadarė nieko bloga, nes tavo vadovaujančiojo prado nepadarė blogesnio, negu jis buvo anksčiau.

[...]

24. Piktą veido išraiška prieštarauja prigimčiai. O jeigu ji kartojasi dažnai, tai [maloni veido išraiška] išblėsta ir visai išnyksta, ir jos nebegalima atgaivinti. Taigi pamėgink suprasti, kad pyktis prieštarauja protui; juk jeigu prarasi sugebėjimą matyti savo klaidas, tai kam gyventi?

[...]

31. Pasipuošk paprastumu, kuklumu ir abejingumu dalykams, kurie yra tarp dorybės ir ydos. Mylėk žmones. Paklusk dievui.

Yra pasakyta: „Viskas priklauso nuo požiūrio, vien tik pirminės dalelės yra iš tikrųjų.“²⁸ Pakanka atsiminti, kad viskas priklauso nuo požiūrio; [to visiškai pakanka].

[...]

47. Stebėk šviesulių judėjimą taip, tarsi pats dalyvautum jame, ir nuolatos galvok, kad vienos dalelės pavirsta kitomis. Tokios mintys apvalo nuo žemiškojo gyvenimo nešvarumų.

[...]

49. Atsigręžk į praeitį, pažiūrėk į pasikeitimus, kurie vyksta dabar, – tada galėsi numatyti ir ateitį. Ji bus visiškai panaši ir nenukryps nuo dabar vykstančių įvykių tvarkos. Todėl neturi reikšmės, ar stebėsi žmonių gyvenimą keturiasdešimt, ar dešimt tūkstančių metų – vis tiek nepamatysi nieko daugiau.

[...]

59. Įsigilink į save; ten slypi gėrio šaltinis, ir jis niekada neišsėks, jeigu tu nuolatos skverbsies gilyn.

[...]

61. Gyvenimo menas labiau panašus į imtynių negu į šokio meną; jis reikalauja būti pasiruošusiam tinkamai atremti nenumatytus smūgius.

[...]

67. Prigimtis ne taip stipriai surišo tave su kūnu, kad negalėtum atsiriboti nuo jo ir daryti savo darbo; juk būna, kad žmogus tampa dieviškas ir lieka niekieno nepastebėtas. Visada tai atsimink, ir dar tai, kad laimingam gyvenimui reikia labai nedaug. Ir jeigu tu praradai viltį tapti dialektiku arba gamtininku, tai dėl to nereikia liautis siekti būti laisvam, kukliam, visuomeniškam ir paklūstančiam dievui.

[...]

VIII KNYGA

[...]

2. Kad ir ką darytum, klausk savęs: „Kokį tai turi ryšį su manimi? Ar nesigailėsiu to?“ Greitai numirsiu, ir viskas taps nesvarbu. Kuo gi daugiau turiu rūpintis, jeigu ne tuo, kad mano dabartinė veikla būtų verta protingos, visuomeniškos būtybės, lygiateisės su dievu?

3. Kas yra Aleksandras, Gajus²⁹, Pompėjus, palyginti su Diogenu³⁰, Herakleitu ir Sokratu? Pastarieji pažino dalykų esmę, jų priežastis ir medžiagą, ir jų vadovaujantysis pradas buvo savarankiškumas; o pirmieji – kiek pranašumo ir kiek vergavimo!

[...]

8. Tu negali visko žinoti. Tačiau gali nuslopinti pasipūtimą, gali niekinti malonumus ir skausmą, gali nepaisyti šlovės, gali neširsti ant bukų ir nedėkingų žmonių, gali net rūpintis jais.

[...]

48. Atmink, jog tavo vadovaujantysis pradas yra nenugalimas, jeigu jis susitelkia į save ir pasitenkina tuo, kad nedaro to, ko nenori, net jeigu jis priešinasi kam nors neprotingai. O ką jau kalbėti, jeigu jis sprendžia protingai ir apgalvojęs! Todėl laisva nuo aistrų siela yra lyg tvirtovė; žmogus neturi geresnio prieglobsčio, į kurį pabėgęs jaustųsi saugus. Kas to nesupranta, yra neišmanėlis, o kas supranta ir nepasinaudoja tuo prieglobsčiu – nelaimingas.

[...]

59. Žmonės yra gimę vienas kitam; taigi arba mokyk juos, arba pakęsk.

²⁸ Šio posakio šaltinis nežinomas.

²⁹ T. y. Gajus Julijus Cezaris.

³⁰ Diogenas Sinopietis (apie 404–323 m. pr. Kr.) – senovės graikų filosofas kinikas.

[...]

IX KNYGA

[...]

30. Pažiūrėk iš viršaus į nesuskaičiuojamas minias, į begalines apeigas, į visokias keliones jūra siaučiant audrai ir ramiu oru, į didžiulę įvairovę dalykų, kurie atsiranda, egzistuoja ir išnyksta. Pagalvok apie gyvenimą tų, kurie jau seniai nebegyvena, ir apie tuos, kurie gyvens po tavęs, ir apie tuos, kurie dabar gyvena laukiniuose kraštuose; kiek daug jų net nežino tavo vardo, kiek daug veikia užmiršę ir kiek tų, kurie dabar tave garbina, netrukus ims smerkti. Kokia bevėrtė yra atmintis, šlovė ir apskritai viskas pasaulyje.

[...]

32. Tu gali išsivaduoti nuo daugybės tave varginančių dalykų, nes jie priklauso tik nuo tavo įsitikinimo; atversi sau beribę erdvę, jeigu aprėpsi mintimis visą pasaulį ir pagalvosi apie amžinybę, apie daugybės dalykų greitą pasikeitimą, apie tai, kaip trumpai jie egzistuoja nuo atsiradimo iki išnykimo, koks neaprepiamas laiko tarpas iki jų atsiradimo ir kokia begalybė – po jų išnykimo.

[...]

X KNYGA

[...]

5. Kad ir kas tau atsitiktų, visa tai buvo rengiama tau nuo amžių, ir priešasčių pynė nuo amžių susiejo tave su tais įvykiais.

[...]

15. Neilgai tau liko gyventi, tad gyvenk taip, tarsi būtum kelionėje³¹. Nėra jokio skirtumo, ar tu esi čia, ar ten, jeigu visame pasaulyje jautiesi kaip valstybėje. Tegu žmonės mato ir pažįsta tave kaip žmogų, iš tikrųjų gyvenantį pagal prigimtį. Jeigu jie negali tavęs pakęsti, tegu užmuša; geriau mirti, negu taip gyventi.

16. Reikia ne samprotauti, koks turi būti geras žmogus, bet būti tokiam.

17. Nuolatos galvok apie amžinybę ir apie visumos esmę, ir apie tai, kad kiekvienas daiktas, palyginti su visumos esme, yra grūdelis, o palyginti su laiku – akimirka, per kurią apsisuka gražtas.

[...]

28. Žmogus, kuris dėl ko nors sielojasi arba yra kuo nors nepatenkintas, panašus į dievams aukojamą paršiuką, kuris žviegia ir daužosi. Panašus į jį ir tas, kuris, gulėdamas savo guolyje, tylomis grūmoja mus slegiančiam likimui. Pagalvok, jog tikrai žmogui – protingai būtybei – leista savo noru paklusti likimui, tuo tarpu visi kiti priverčiami būtinybės.

[...]

XI KNYGA

1. Protingos sielos savybės yra tokios: ji save mato, analizuoja, daro save tokią, kokią nori, pati naudoja savo vaisiais (augalų ir gyvulių vaisiais naudoja kiti), pasiekia savo tikslą, kad ir kur ir kada baigtųsi jos gyvenimas. Šokio, dramos ir kitų panašių dalykų veiksmas lieka neužbaigtas, jeigu jis

³¹ Neaiški vieta. Galimi tokie atvejai: kelionėje, žygyje; ant kalno; ant ribos.

nutraukiamas, o siela, priešingai, kada ir kur ją užkluptų pabaiga, visiškai ir iki galo padaro savo darbą ir gali pasakyti: „Aš turiu visa, kas yra mano.“ Ji apkeliauja visą pasaulį, ji supančią tuštumą, ištiria jo formą; ji prasiskverbia į begalinę amžinybę, suvokia pasikartojantį pasaulio atsinaujinimą; ji žino ir supranta, kad tie, kurie gyvens po mūsų, nepamatys nieko naujo, kaip nematė nieko kito ir tie, kurie gyveno prieš mus, ir kad kiekvienas bent kiek protingas žmogus, sulaukęs keturiasdešimties metų, tam tikra prasme jau matė visa, kas buvo ir kas bus, nes viskas yra panašu. Protingai sielai yra būdinga mylėti artimuosius, teisybę ir kuklumą ir labiau už viską vertinti save pačią – tai būdinga ir įstatymui. Vadinasi, teisingas protas niekuo nesiskiria nuo teisingumo proto.

[...]

4. Padariau ką nors visuomenės labui? Vadinasi, ir pats gavau naudos. Visada tai turėk galvoje ir nesiliauk [taip daręs].

5. Koks yra tavo menas? Būti geram. Kaip kitaip galima tapti geram, jeigu ne pažinus visumos prigimtį ir atskiro žmogaus sandarą?

[...]

8. Šaka, atkirsta nuo gretimos šakos, kartu yra atkirsta ir nuo viso medžio. Taip ir žmogus, atsiskyręs nuo vieno žmogaus, atsiskiria ir nuo visos visuomenės. Tačiau šaką atkerta kas nors kitas, o žmogus pats save atskiria nuo savo artimo, neapkęsdamas ir šalindamasis jo; jis nesupranta, kad tuo atskiria save ir nuo visuomenės. Tačiau visuomenės kūrėjas Dzeusas suteikė žmogui galimybę vėl susieiti su savo artimu ir tapti visumos dalimi. Vis dėlto jeigu toks atsiskyrimas dažnai kartojasi, tai grįžti ir susijungti tampa nebeįmanoma. Taip ir šaka, kuri nuo pat pradžių augo ir gyvavo kartu su medžiu, [skiriasi nuo tos], kuri buvo atkirsta, o paskui vėl priskiepyta, kaip sako sodininkai. Kartu augti nereikia kartu mąstyti.

[...]

13. Kas nors ims mane niekinti? Tegų; aš tik žiūrėsiu, kad nepadaryčiau arba nepasakyčiau ko nors verto paniekos. Ims manęs neapkęsti? Tegų; aš liksiu visiems palankus ir linkintis gera, pasirengęs ir jam pačiam parodyti jo klaidą be pykčio ir be puikybės, bet nuoširdžiai ir maloniai, kaip darė Fokionas³², jeigu jis neapsimetinėjo. Juk vidujai reikia būti būtent tokiam, kad dievai matytų tave esant žmogų, kuris nepyksta ir nesiskundžia. Argi tau atsitinka kas bloga, jeigu tu elgiesi pagal savo prigimtį ir priimi tai, kas atitinka visumos prigimtį, kaip žmogus, sukurtas visuomenės labui?

[...]

21. Kas neturi vieno ir pastovaus gyvenimo tikslo, tas ir pats negali per visą gyvenimą išlikti vienas ir toks pat. To, kas pasakyta, dar nepakanka, jeigu nepridursi, koks turi būti tas tikslas. Kadangi ne visi vienodai gėrybėmis laiko tai, kas daugeliui atrodo gėrybės, bet tik kai kurias iš jų, tas, kurios turi visuotinę reikšmę, tai ir tikslas turi būti visiems bendras ir siekiantis visuomenės gerovės. Ir kas į tą tikslą nukreips visus savo troškimus ir visą savo veiklą, tas ir pats visą laiką išliks toks pat.

[...]

XII KNYGA

[...]

14. Arba [pasaulyje egzistuoja] lemtingas būtinumas ir nesuardoma tvarka, arba maloninga apvaizda, arba netvarkingas atsitiktinumų kratinys. Jeigu lemtingas būtinumas – kam priešintis? Jeigu maloninga apvaizda – tapk vertas dieviškosios pagalbos. Jeigu netvarkingas kratinys – džiaukis, kad šitame sukuryje turi tau vadovaujanti protą. Ir jeigu sukuryje nuneštų tave, tegų nuneša tiktai kūną, dvasią ir visa kita; proto jis nenuneš.

15. Lempos šviesa šviečia ir neužgęsta, kol jos neužpūsi; argi tavyje glūdinti tiesa, teisingumas ir

³² Fokionas (IV a. pr. Kr.) – Atėnų valdovas, Demostenos priešininkas. Pasakojama, jog pasmerktas mirti ir išgėręs taurę nuodų, jis įsakė sūnui niekada už jį nekeršyti.

išmintis užges anksčiau už tave?

[...]

17. Kas nedera, to nedaryk; kas netiesa, to nekalbėk. Toks tebūnie tavo troškimas.

[...]

20. Pirma, nieko nedaryk neapgalvojęs ir be tikslo. Antra, neturėk kito tikslo, kaip tik tą, kuris yra naudingas visuomenei

[...]

22. Viskas yra tik tavo įsitikinimas ir priklauso tikrai nuo tavęs. Taigi pašalink, kai panorėsi, įsitikinimą, ir tarsi jūrininkas, aplenkęs uolas, pateksi į ramų ir bangų nepasiekiamą užutekį.

[...]

29. Išgelbėsi gyvenimą, jei žiūrėsi, iš ko susideda kiekvienas daiktas, koks jis yra, kokia jo medžiaga ir priežastis, iš visos širdies darysi tai, kas teisinga, ir kalbėsi tiesą. Kas gi pagaliau lieka daryti, jeigu ne mėgautis gyvenimu, dedant vieną gerą darbą prie kito, kad neliktų tarp jų nė mažiausio [tarpelio]?

[...]

36. Žmogau, tu buvai šios didelės valstybės pilietis; argi tau ne vis tiek, ar buvai juo penkerius, ar šimtą metų? Tai, kas atitinka įstatymus, yra visiems vienoda. Kas čia baisaus, jeigu tau palikti šią valstybę liepia ne tiranas, ne neteisingas teisėjas, bet prigimtis, kuri tave joje įkurdino? Panašiai pretorius pašalina nuo scenos aktorių, kurį buvo priėmęs³³. „Tačiau aš suvaidinau ne penkis, o tik tris veiksmus.“ – „Teisybė, tačiau gyvenimo pjesei pakanka ir trijų veiksmy. Jos pabaigą nustato tas, kas ją sukūrė, o dabar suardo; tu nei ten, nei čia niekuo dėtas. Taigi išėik palankiai nusiteikęs, nes ir tas, kuris atleidžia tave, yra tau palankus.“

Iš senosios graikų kalbos vertė Eugenija Ulčinitė

Markas Aurelijus, *Sau pačiam*, Vilnius: Vyturys, p. 7–10, 19–23, 27–30, 35, 38–39, 53, 59–60, 62–63, 67–75, 77, 79, 81–84, 86–87, 88–90, 93–95, 102–103, 105, 114–115, 122, 126–127, 129, 135, 136–139, 143, 150–151, 154–155.

³³ Imperijos laikais Romos pretorius rūpinosi teatro vaidinimų ir žaidynių organizavimu.